

Fundacja „DZIEDZICTWO”
Sławieński Dom Kultury

**De rebus futuris memento:
przyszłość przeszłego krajobrazu
kulturowego
Ziemi Sławieńskiej**

pod redakcją
Włodzimierza Rączkowskiego
i
Jana Sroki

SŁAWNO 2002

Spis treści

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka – <i>Cudze chwalicie, swego nie znacie: o różnym postrzeganiu krajobrazu kulturowego</i>	7
CZĘŚĆ I. Ochrona krajobrazu kulturowego: teoria, praktyka i polityka	23
Elżbieta Raszeja – <i>Ochrona i wykorzystanie zasobów krajobrazu kulturowego w projektach rewitalizacji obszarów wiejskich Europy</i>	25
Elżbieta Szalewska – <i>Projekt „Kraina w Kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno</i>	39
Krystyna Bastowska – <i>Quo vadis, przeszłości?</i>	55
Włodzimierz Rączkowski – <i>Archeologia w krajobrazie kulturowym: zagrożenia czy szanse</i>	69
Marlena Józefowska – <i>Chronić czy udostępnić?: głos konserwatorski w sprawie użytkowania obiektów archeologicznych</i>	79
Wacław Idziak – <i>Krajobraz kulturowy i dziedzictwo kulturowe w strategii rozwoju powiatu sławieńskiego</i>	87
Jolanta Brzóska, Andrzej Kijowski – <i>Strategia – nowoczesne zarządzanie gminą</i>	101
Wojciech Stefanowski – <i>Zasoby środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno</i>	115
CZĘŚĆ II. Park przyrodniczo-archeologiczny „Wrześnickie Kurhany”	123
Adam Kijowski – <i>Zapis graficzny krajobrazu ruralistycznego a tworzenie koncepcji zagospodarowania turystycznego okolic Sławna: założenia projektu Parku przyrodniczo-archeologicznego „Wrześnickie Kurhany”</i>	125
Wacław Florek – <i>Geomorfologiczne walory doliny Wieprzy w rejonie Sławna i Staniewic</i> .	151
Zbigniew Celka – <i>Rośliny naczyniowe grodziska we Wrześnicy (pow. sławieński)</i>	167

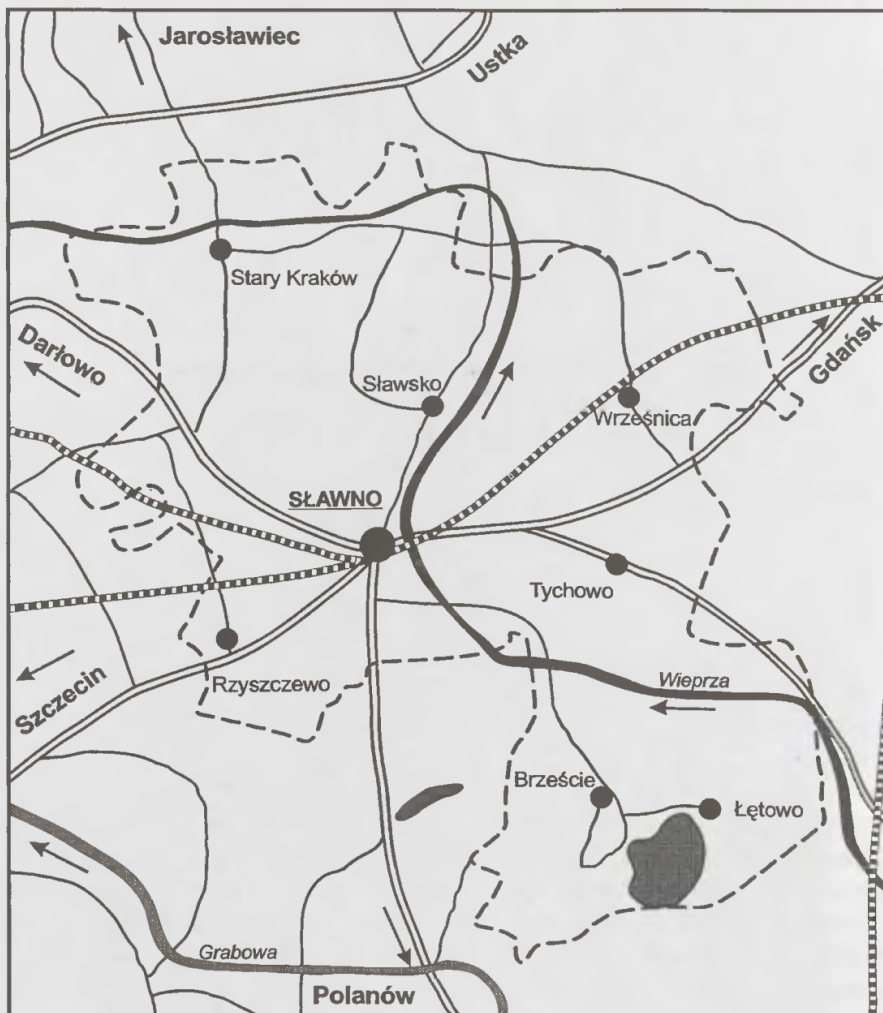
Zasoby środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno

WOJCIECH STEFANOWSKI

Sławno

Podjmując problem miejsca zasobów środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno w pierwszej kolejności należy w skrócie scharakteryzować gminę, by można było zorientować się w jej potencjalnych problemach. Gmina Sławno to gmina rolnicza zajmująca powierzchnię 28 400 ha. Obejmuje 22 wsi sołectkie oraz 12 przysiółków. Połowę powierzchni gminy zajmują użytki zielone, a 41% powierzchni to lasy. Na obszarze gminy zamieszkuje około 9000 osób, z których zaledwie około 160 posiada wyższe wykształcenie. Gmina położona jest na ważnym szlaku komunikacyjnym Szczecin – Gdańsk i dzięki temu też stanowi istotny etap pośredni pomiędzy wieloma regionami kraju i ośrodkami wypoczynkowymi nad morzem (Jarosławiec, Darłowo, Ustka). Równocześnie gmina Sławno stanowi naturalne zaplecze dla wspomnianych ośrodków nadmorskich (ryc. 1).

O zasobach środowiska kulturowego gminy Sławno można mówić na podstawie przygotowanego w 1995 roku *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sławno, woj. słupskie* (Zie-

Ryc. 1. Gmina Sławno na tle sieci połączeń komunikacyjnych

lińska-Lorek *et al.* 1995). W *Studium* tym znajduje się obszerny wykaz nieruchomości zabytkowych obejmujący 194 obiekty w kategorii „architektura i budownictwo”, 11 parków, 11 cmentarzy, 22 zabytkowe układy wsi (w większości o genezie średniowiecznej) oraz ponad tysiąc stanowisk archeologicznych. I choć ten wykaz, przy bliższej analizie podejmowanej w związku z praktycznymi działaniami, wydaje się

być niezbyt aktualny (np. brak jakiejkolwiek wzmianki o wsi Tokary, brak weryfikacji obiektów znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej, wymienione są obiekty znajdujące się poza granicami gminy itp.) to i tak wskazuje na znaczące zasoby środowiska kulturowego w gminie. Z perspektywy Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wartościowe pod względem zabytkowym są tylko kościoły (7 wpisanych do rejestru zabytków), jedno założenie pałacowo-parkowe (Noskowo), 4 grodziska wczesnośredniowieczne oraz 4 cmentarzyska kurhanowe. Zastanawiające jest, że wiele cmentarzysk kurhanowych czy innych stanowisk archeologicznych, parków, cmentarzy, układów wiejskich, a nawet żadna z zagród wiejskich nie znajduje się w rejestrze zabytków.

Trzeba przyznać szczerze, że wspomniane zasoby środowiska kulturowego nie znajdują się w centrum zainteresowań i działań władz gminy. Zarówno *Studium*, jak i *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sławno (Raport 2000)* odbijają realne możliwości gminy i kładą szczególny nacisk na rozwój infrastruktury (wodociągi, kanalizacja, telefonizacja wsi), edukację i ochronę zdrowia. Kwestie związane z kulturą, a zwłaszcza ochroną dziedzictwa kulturowego, znajdują się na samym dole hierarchii wartości. Świadectwem tego jest budżet gminy, w którym w roku 2000 na cele związane z szeroko rozumianą ochroną dziedzictwa kulturowego przeznaczono 2,29% środków, ale w roku 2001 już tylko 0,6%. Takie finansowanie nie świadczy jednak, że polityka gminy w zakresie zagospodarowania zasobów środowiska kulturowego w ogóle nie istnieje. Choć rzeczywiście jest bardzo ułomna, to przejawia się w kilku aspektach.

W pierwszej kolejności należy wspomnieć wkład finansowy w remonty obiektów zabytkowych, głównie kościołów wpisanych do rejestru zabytków. W ostatnich latach gmina wspierała finansowo i organizacyjnie remonty kościołów w Boleszewie, Kwasowie, Sławsku (Tabl. I: A), Starym Krakowie i Żukowie. Dzięki temu wszystkie najważniejsze obiekty sakralne są obecnie przynajmniej częściowo odremontowane i nie grozi im zniszczenie.

Istotne wydaje się również porządkowanie stosunków własnościowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Gmina uważa, że znacznie łatwiejsze jest realizowanie ustawowego obowiązku narzucającego odpowiedzialność za stan zabytków samorządom lokalnym wówczas, gdy istnieje jeden właściciel gruntu, na którym znajduje się zabytek. W związku z tym, gmina wykupiła wszystkie prywatne łąki, na których położone jest grodzisko wczesnośredniowieczne we Wrześnicy. Zatem obecny stan własnościowy jest taki, że całość grodziska stanowi włas-

ność komunalną. Do uregulowania pozostaje kwestia stosunków własnościowych na grodzisku w Sławsku. Z jednej strony, ułatwia to podejmowanie wszelkich działań związanych z prowadzeniem badań naukowych czy prac związanych z jego ochroną, a z drugiej strony, oznacza przejście pełnej odpowiedzialności za jego stan.

Niewątpliwie, by prowadzić racjonalną politykę w odniesieniu do środowiska kulturowego nie można ograniczać się wyłącznie do wiedzy o zasobach zawartej w *Studium*. Niezbędne staje się również prowadzenie badań naukowych, które poszerzają naszą wiedzę o środowisku kulturowym i jego walorach. W tym zakresie gmina uczestniczy w finansowaniu archeologicznych prac badawczych grodziska wczesnośredniowiecznego we Wrześnicy oraz w jego okolicach prowadzonych przez Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (np. Marciniak, Rączkowski 1991; Krajewski, Rączkowski 1994; Rączkowski 1998). Natomiast Instytut Antropologii Kulturowej i Etnologii UAM prowadzi badania folklorystyczne nad zachowaniem tradycji kulturowej, w szczególności obecności elementów tradycyjnych w systemie wierzeń i przekonań społeczności wiejskich, również gminy Sławno (np. Łysiak 1993; 1998). Publikacje naukowe będące rezultatem tych badań pozwalają na lepsze zrozumienie walorów środowiska kulturowego gminy i stwarzają warunki dla rozwijania, w przyszłości, polityki w tym zakresie.

Kolejnymi istotnymi elementami związanymi z aspektami polityki gminy wobec zasobów środowiska kulturowego są kwestie odnoszące się do edukacji i promocji. W tym względzie najbardziej istotne wydają się być dwie regularnie odbywające się imprezy sportowo-rekreacyjne, w których gmina uczestniczy – *Sobota na grodzisku* oraz *Bieg Święców*. *Sobota na grodzisku* to odbywający się od 1996 roku festyn adresowany do mieszkańców okolicznych wsi i gmin oraz turystów wypoczywających nad morzem. Pozwala na przybliżanie w atrakcyjny sposób wiedzy o średniowiecznej przeszłości Ziemi Sławieńskiej, o życiu i pracy dawnych mieszkańców. Równocześnie następuje promocja badań archeologicznych oraz samej archeologii. Natomiast *Bieg Święców*, również organizowany regularnie od 1997 roku, jest imprezą sportową gromadzącą dziesiątki biegaczy. Bieg główny na 10 km zawsze rozpoczyna się na grodzisku we Wrześnicy (Tabl. I: B), prowadzi przez las, w którym znajdują się wczesnośredniowieczne cmentarzyska kurhanowe, dalej przebiega w pobliżu średniowiecznego kościoła w Sławsku i prowadzi do Sławna, z czytelnym jeszcze średniowiecznym układem przestrzennym. Taki przebieg trasy pozwala na metaforyczne ukazanie i powiązanie

najważniejszych aspektów historii Ziemi Sławieńskiej (por. Rączkowski 1993) i został w pełni świadomie zaplanowany przez organizatorów. Dzięki temu jest unikatową imprezą tego typu pozwalającą na łączenie aspektów edukacyjno-promocyjnych i sportowych. Niezależnie od tych dwóch imprez, nauczyciele niektórych szkół z terenu gminy organizują wycieczki na grodzisko oraz konkursy wiedzy o przeszłości Ziemi Sławieńskiej wykorzystujące informacje z publikacji popularnonaukowych poświęconych tej problematyce.

Te kilka przykładów pokazuje, że zasoby środowiska kulturowego gminy są w większym lub mniejszym stopniu wykorzystywane w działaniach gminy. Przypisać trzeba jednak, że wynika to bardziej z inicjatyw zewnętrznych (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Politechnika Poznańska, Fundacja „Dziedzictwo”, Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sławnie, Sławieński Dom Kultury) niż planowej polityki gminy. Brak aktywności gminy w kreowaniu polityki w zakresie zagospodarowania zasobów środowiska kulturowego to jeden z „grzechów głównych” zarówno Rady Gminy, jak i Zarządu. Ten „grzech” powoduje dalsze konsekwencje niekorzystnie kształtujące wizerunek gminy w tym zakresie. Przypisać trzeba, że do najważniejszych zaniedbań należą:

1. brak w Urzędzie Gminy pracownika, który odpowiedzialny byłby za realizację zadań związanych z zagospodarowaniem środowiska kulturowego, promowaniem tych zasobów, współpracą z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz instytucjami, które mogłyby prowadzić badania naukowe;
2. brak spójnej koncepcji oznakowania obiektów zabytkowych;
3. niewielkie zaangażowanie w promocję zasobów kulturowych Gminy;
4. brak jakiegokolwiek współpracy z realizatorami projektu „Kraina w Kratę”;
5. brak działań związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej, w której obiekty zabytkowe stanowiłyby istotny element (np. ścieżki rowerowe tworzące sieć połączeń miejsc, gdzie występują obiekty zabytkowe, szlak kajakowy wzdłuż Wieprzy (Tabl. II: A), agroturystyka);
6. brak prób poszukiwania zewnętrznych źródeł finansowania projektów dotyczących ochrony i zagospodarowania zasobów kulturowych Gminy;
7. niewielki udział Gminy w budowaniu świadomości mieszkańców w zakresie walorów kulturowych zasobów, jakimi Gmina dysponuje i konieczności ich ochrony (sporadyczne zebrania mieszkań-

ców poszczególnych wsi, na których wspomina się o tych problemach nie rozwiązują sprawy);

8. brak pozytywnych programów, projektów, pomysłów adresowanych do mieszkańców – właściciele obiektów zabytkowych (głównie zagród).

Jak już wspomniałem, wyżej wymienione problemy, wynikają, w pewnym stopniu, z braku administracyjnego osadzenia w Urzędzie Gminy osoby, która zajmowałaby się tą problematyką. Lecz problem jest znacznie bardziej skomplikowany. W znaczącym stopniu wiąże się z kształtem *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sławno*. *Studium* to nie zawiera praktycznie żadnych propozycji w zakresie zagospodarowania i ochrony środowiska kulturowego. Jedyny postulat w tym zakresie to utworzenie „rezerwatu archeologicznego we Wrześnicy” (Tabl. II: B), czyli to co właśnie dzisiaj spotkaniem inaugurujemy. Poza tym, w *Studium* znajdują się wyłącznie zakazy dotyczące projektów zagospodarowania w strefach ochronnych. Nikt oczywiście nie kwestionuje zasadności ograniczenia działań w strefach ochronnych, lecz *Studium* powinno również wskazywać na kierunki zagospodarowania, potencjalne możliwości wykorzystania zasobów kulturowych dla przyszłego rozwoju gminy (np. Arvay-Podhalańska *et al.* 1994: 29–32; por. też Rączkowski, Szymczak 1998). I tutaj można mieć pretensje do tych urzędów, które pozytywnie zaopiniowały *Studium* mimo, iż nie spełniało tego wymogu (por. Arvay-Podhalańska *et al.* 1994: 32–33). Oczywiście, część odpowiedzialności spada również na Radę Gminy, gdyż to w ostateczności właśnie Rada przyjęła uchwałę o akceptacji *Studium*. Lecz czy można mieć do niej pretensje, jeżeli w gronie mieszkańców gminy, których Rada jest reprezentacją, praktycznie nie ma świadomości w zakresie potrzeb ochrony zasobów kulturowych, jak i możliwości ich wykorzystywania? I pretensje pod adresem urzędów i instytucji opiniujących *Studium* dotyczą tego, że nie uczuliły władz Gminy na te słabości.

Tak więc, *Studium*, jak i *Strategia*, nie są żadnym użytecznym narzędziem, które można wykorzystać w kreowaniu polityki wobec zasobów środowiska kulturowego Gminy. Wszelkie akcenty zostały przesunięte na tworzenie podstawowej infrastruktury pozwalającej na funkcjonowanie gminy w przyszłości i podniesienie warunków życia mieszkańców. Realizując te zadania Gmina boryka się z dramatycznymi problemami finansowymi. Do tego dochodzą zadania własne (zleczone?) Gminy (głównie w zakresie oświaty i szkolnictwa), na które powinna uzyskiwać dotacje z budżetu centralnego. Niepisaną zasadą funkcjonowania tych

dotacji jest, że zawsze są zbyt małe i przekazywane z opóźnieniem. W takich warunkach trudno mówić o jakiegokolwiek polityce gminy w odniesieniu do środowiska kulturowego. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że gdy zrealizowane zostaną podstawowe zadania w zakresie infrastruktury, oświaty i ochrony zdrowia to niewiele już zostanie do ochrony i zagospodarowania w ramach środowiska kulturowego. Gmina nie chce ignorować tej problematyki. Niezbędna jest jej jednak pomoc zewnętrzna w tym względzie. Tak więc, z dużą radością i otwartością witane są wszelkie inicjatywy pozwalające na podejmowanie tej problematyki. Przykładem mogą być praktyki studentów architektury Politechniki Poznańskiej w roku 1996, w trakcie których przeprowadzono szczegółową inwentaryzację kościoła w Sławsku, czy praktyki studentów archeologii UAM, którzy pracowali przez wiele lat na stanowiskach archeologicznych na terenie gminy oraz uczestniczyli w organizacji festynów *Sobota na grodzisku*. W przyszłości władze Gminy będą równie chętnie współpracować ze wszystkimi, którzy znajdą na terenie gminy interesujące dla nich problemy.

LITERATURA

- ARVAY-PODHALAŃSKA E., KOT Z., ZDUNEK Z., PTASZYCKA-JACKOWSKA D., SKALSKI K., BATKOWSKA I., PODOLAK S., 1994. *Gospodarka przestrzenna gmin. Poradnik*. T. III: *Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego*. Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Oddział w Krakowie.
- ŁYSIAK W., 1993. *Dawny humor ludowy Pomorza Zachodniego*. Międzychód: Wydawnictwo „Echo”.
- ŁYSIAK W., 1998. *Diabelskie sprawy. Podania, legendy i bajki Pomorza Zachodniego*. Międzychód: Wydawnictwo „Echo”.
- KRAJEWSKI P., RĄCZKOWSKI W., 1994. Interwencyjne badania archeologiczne w gotyckim kościele p.w. św. Piotra i Pawła Apostołów w Sławsku, gm. Sławno, woj. Słupski w 1992 roku, *Materiały Zachodniopomorskie* 39 (1993): 141–155.
- MARCINIAK A., RĄCZKOWSKI W., 1991. Obozowiska ludności kultury łużyckiej w Sławsku, gm. Sławno, *Rocznik Słupski 1988–1989*: 5–26.
- Raport 2000. *Raport. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sławno*. Sławno (maszynopis).
- RĄCZKOWSKI W., 1993. Lokalizacja Sławna jako efekt przekształceń organizacji rodowej i terytorialnej społeczności środkowego dorzecza Wieprzy w I tysiącleciu n.e. (zarys problematyki), *Dorzecze* 2: 5–13.
- RĄCZKOWSKI W., 1998. Między programem a przypadkiem: badania osadnictwa w dorzeczu środkowej Wieprzy, [w:] *Acta Archaeologica Pomoranica*, vol. I: *XII Konferencja Pomoroznawcza*, (red.) M. Dworaczyk, P. Krajewski, E. Wilgocki, Szczecin: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 157–165.

- RĄCZKOWSKI W., SZYMCZAK A., 1998. Kierunki ochrony i zagospodarowania komponentów środowiska kulturowego, [w:] *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Widuchowa (woj. szczecińskie) – wybrane problemy*, (red.) S. Żynda, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 53–57
- ZIELIŃSKA-LOREK L., LOREK A., KROKOSZ A., WIKTORKO L., STYPUŁKOWSKA M., JĘDRZEJSKA H., 1995. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sławno, woj. słupskie*. Koszalin: „Archi” Pracownia Projektowo-Usługowa (maszynopis).

TABLICA I

A. Sławsko, gm. Sławno. Gotycki kościół p.w. św. Piotra i Pawła - najcenniejszy zabytek architektury sakralnej na terenie gminy Sławno. Fot. W. Rączkowski.

B. Start do Biegu Święców przy grodzisku wczesnośredniowiecznym we Wrzeźnicy, gm. Sławno. Fot. K. Pietrasz.

TABLICA II

A. Rzeka Wieprza stanowi znakomity szlak kajakowy i oferuje wiele niezapomnianych wrażeń. Fot. W. Rączkowski.

B. Dolina Wieprza w rejonie projektowanego Parku przyrodniczo-archeologicznego "Wrześnickie Kurhany". Fot. W. Rączkowski.